

Фюрер–принцип фактично поглинув німецьку науку та освіту. Такий стан речей добре відображає цитата з виступу рейхсфюрера СС Г. Гімmlера, який цинічно зауважував: «...Іх [вчених] наукові погляди нікого не цікавлять. Це їх особиста думка – нехай тримають її при собі. Якщо держава або партія висловлюють хоч якусь думку у якості бажаного відправного пункту для наукових досліджень, то це просто має вважатися науковою аксіомою і не допускає жодної критики... Єдине, що від них вимагається, це формування у людей історичних уявлень, які закріплюють у нашому народі таку необхідну національну гордість...» [11, с. 176]. На жаль, ці слова відповідали дійсності, а діячам науки і освіти нічого не залишалось, як виконувати отримані вказівки та «перебудовувати» ці галузі під критерії та стандарти, які висунув партійно–державний апарат. Нацистська тоталітарна держава не терпіла жодної альтернативи, жодної інакшої думки, крім своєї власної, вона з підозрою ставилась до будь–якої ініціативи, вважаючи її проявленням самостійності суб'єкта або групи суб'єктів, яку не можливо дозволити в умовах тоталітарного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бержье Ж. Утро магов / Ж. Бержье, Л. Павел. – К.: София Ltd, 1994. – 480 с.
2. Буллок А. Гитлер и Сталин: жизнь и власть / А. Буллок. – Смоленск: Русич, 1998. – Т.1. – 715 с.
3. Галкин А. Германский фашизм / А. Галкин. – М.: Наука, 1989. – 352 с.
4. Германский фашизм у власти / под ред. Б. Бернадинера. – М.: Политиздат, 1934. – 91 с.
5. Гитлер А. Майн кампф / А. Гитлер. – Х.: Свитовид, 2003. – 704 с.
6. Горошкова Г. Становление фашистского режима: узурпация и пропаганда / Г. Горошкова // Ежегодник германской истории. – М.: Наука, 1969. – С.67–82.
7. Зюсс Д. Третий рейх. Расцвет и крах империи / Д. Зюсс, В. Зюсс. – Х.: Клуб семейного досуга, 2009. – 400 с.
8. Мерцалова Л. Германский фашизм в новейшей историографии ФРГ / Л. Мерцалова. – Воронеж: ИПЦ Воронежского государственного университета, 1990. – 207 с.
9. Моссе Дж. Нацизм и культура. Идеология и культура национал–социализма / Дж. Моссе. – М.: Центрполиграф, 2010. – 375 с.
10. Пикер Г. Застольные разговоры Гитлера / Г. Пикер. – Смоленск: Русич, 1998. – 411 с.
11. Раушнинг Г. Говорит Гитлер / Г. Раушнинг. – М.: Миф, 1993. – 384 с.
12. Розанов Г. Германия под властью фашизма / Г. Розанов. – М.: Наука, 1964. – 278 с.
13. Розанов Г. Конец третьего рейха / Г. Розанов. – М.: Прогресс, 1990. – 370 с.
14. Ширер У. Взлет и падение третьего рейха / У. Ширер. – М.: Воениздат, 1991. – Т.1. – 719 с.
15. Hinz B. Art in the Third Reich / B. Hinz. – New–York: Pantheon books, 1979. – 305 p.
16. Toland J. Adolf Hitler / J. Toland. – New–York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 2007. – 1120 p.

References

1. Berze Z. Utro magov / Z. Berze, L. Pavel. – K.: Sofia Ltd, 1994. – 480 s.
2. Bullok A. Gitler i Stalin: zizn i vlast / A. Bullok. – Smolensk: Rusich, 1998. – T.1. – 715 s.
3. Galkin A. Germanskiy fashizm / A. Galkin. – M.: Nauka, 1989. – 352 s.
4. Germanskiy fashizm u vlasti / pod red. B. Bernadinera. – M.: Politizdat, 1934. – 91 s.
5. Gitler A. Main kampf / A. Gitler. – H.: Svitovid, 2003. – 704 s.
6. Goroshkova G. Stanovlenie fashistskogo rezima: uzurpatsia i propaganda / G. Goroshkova // Ezegodnik germanskoi istorii. – M.: Nauka, 1969. – S.67–82.
7. Zuss D. Tretiy reich. Raszvet i krah imperii / D. Zuss, V. Zuss. – H.: Klub semeinogo dosuga, 2009. – 400 s.

8. Mercialova L. Germanskiy fashizm v novejshej istoriografii FRG / L. Mercialova. – Voronez: IPC Voronezkogo gosudarstvennogo universiteta, 1990. – 207 s.
9. Mosse Dz. Nacizm i kultura. Ideologia i kultura nacional–socializma / Dz. Mosse. – M.: Centrpoligraf, 2010. – 375 s.
10. Piker G. Zastolnie razgovori Gitlera / G. Piker. Smolensk: Rusich, 1998. – 411 s.
11. Raushning G. Govorit Gitler / G. Raushning. – M.: Mif, 1993. – 384 s.
12. Rozanov G. Germaniya pod vlastiu fashizma / G. Rozanov. – M.: Nauka, 1964. – 278 s.
13. Rozanov G. Konec tretyogo reicha / G. Rozanov. – M.: Progress, 1990. – 370 s.
14. Shirer U. Vzlet i padenie tretyogo reicha / U. Shirer. – M.: Voennizdat, 1991. – T.1. – 719 s.
15. Hinz B. Art in the Third Reich / B. Hinz. – New–York: Pantheon books, 1979. – 305 p.
16. Toland J. Adolf Hitler / J. Toland. – New–York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 2007. – 1120 p.

Chernuha O. V., Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer, Department of Social Sciences, KhNMU (Ukraine, Kharkov), 1476@mail.ru

Third Reich science and education state

This article analyzed the policy of the Nazi regime in Germany in the field of science and education. The author tried to figure out how serious these areas were deformed, because of the totalitarian nature of the Nazi state and global society ideologization. To implement the task such scientific methods as general (analysis, synthesis, deduction) and special historical (historical and comparative, chronological, historical and genetic, etc.) were used. The conclusions emphasized on achieving of dehumanization of Nazi education system and providing science applied nature. As a result of this the German people for a long time has been isolated from the processes that took place in other countries. This isolationnegative impacted on the general level of German science and education.

Keywords: Nazism, science, education, ideology, Fuhrer–principle.

Чернуха А. В., кандидат исторических наук, ст. преподаватель кафедры общественных наук, ХНМУ (Украина, Харьков), 1476@mail.ru

Состояние науки и образования в Третьем рейхе

Рассматриваются особенности политики германских нацистов в сфере науки и образования. Автор предпринял попытку выяснить, насколько существенно были деформированы эти отрасли, принимая во внимание тоталитарный характер гитлеровского государства и глобальную идеологизацию общественной жизни. Для реализации поставленной задачи им были использованы, как общенаучные (анализ, синтез, дедукция), так и специальные исторические (историко–сравнительный, проблемно–хронологический, историко–генетический, историко–системный и т.д.) методы в рамках антропологического подхода. В выводах подчеркивается сознательное стремление нацистов к дегуманизации системы образования и их прикладное отношение к науке. Вследствие такого положения вещей немецкий народ на протяжении длительного времени был изолирован от тех процессов, которые происходили в других странах, что, безусловно, негативно отразилось на общем уровне немецкой науки и образования.

Ключевые слова: нацизм, наука, образование, идеология, фюрер–принцип.

* * *

УДК 94(477+478)«1944/1954»: (043.5)

Татарко І. І., кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін, Ізмаїльський факультет Одеської національної морської академії (Україна, Ізмаїл), Grekova–irina@yandex.ru

ФОРМУВАННЯ БОЛГАРСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ІЗМАЇЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ УРСР ТА НА ПІВДНІ МРСР (1944–1954 РР.)

Аналізуються методи і форми розгортання освітньої справи у болгарському середовищі, стрімкі темпи підвищення освітнього та культурного рівня болгарського населення, його русифікація та молдогофікація. Розкриваються особливості культурно–освітніх змін серед болгар та початок формування нової болгарської інтелігенції в межах Ізмаїльської області УРСР та півдня МРСР.

Ключові слова: національні меншини, болгарське населення, Молдова, Україна, русифікація, молдогофікація, радянська, культурна революція, інтелігенція.

Проголошення суверенітету України та Молдови, демократизація життєдіяльності українського та молдавського суспільств призвели до справжнього ренесансу культур національних меншин. Вперше з'явилася реальна можливість представникам цих культур будувати гармонійні відносини. Падіння «залізної завіси» відкрило широкий доступ до знайомства з міжнародним досвідом у цій галузі. Історія болгарської діаспори повоєнного часу досі залишалася практично поза увагою науковців, проте її докладне вивчення має велике значення для загального розуміння історії болгарського народу як в Україні, так і в Молдові.

Важливим компонентом культурної революції стало формування в приєднаних до СРСР землях Пруто–Дністровського межиріччя нової соціалістичної інтелігенції, яка мала, виходячи із соціального складу населення, головним чином, сільське коріння. Існують чисельні роботи, головним чином, молдавських науковців, у яких показаний процес формування соціалістичної інтелігенції в повоєнні часи, насамперед, в МРСР. Однак у них, практично, жодним словом не згадано про становлення нової болгарської інтелігенції.

Насамперед, існуюча в СРСР освітня система давала можливість представникам болгарського населення регіону долучитися до кола інтелігенції, переважно сільської, шляхом отримання вищої або середньої спеціальної освіти. В подібні учбові заклади молодь із села або направляли, або, що рідше, вона потрапляла туди сама. Подібна політика торкнулася й болгар вже у перші повоєнні роки. Наприклад, у 1947–1948 навчальному році у Білгород–Дністровському педагогічному училищі навчалось 137 студентів, з них 16 були представниками болгарської національності [1, арк. 81].

Проте при вступі до вищих учбових закладів перевага віддавалася представникам корінної національності. 27 липня 1945 р. раднарком МРСР та бюро центрального комітету компартії Молдавії прийняли постанову «Про організацію робітничих факультетів при вузах Молдавської РСР» [2, с. 162–163]. У відповідності із нею в республіці відкривались факультети із трирічним терміном навчання, на які зараховувалися особи, що мали освіту в обсязі початкової школи, «головним чином із числа корінної національності». Робилось це для того, щоб, як вказувалось у документі, «забезпечити набір молоді основної національності у вищі навчальні заклади республіки». Формальною підставою для таких дій радянська влада вважала двадцятидворічний період бояро–румунського панування та трирічний період фашистської окупації Молдавії, коли діти трудящих не могли отримати середню освіту.

Тож не дивно, що у Молдавському державному педагогічному інституті в 1944–1945 навчальному році ні серед студентів, ні тим більш, серед викладачів не було болгар. Унаслідок більш високого попереднього освітнього рівня переважали росіяни, а вже потім за ними чисельно були представлені молдавани, євреї, українці [3, арк. 177].

Таким чином, постанова від 27 липня 1945 р. обмежувала можливість для дітей трудівників болгарського походження отримати вищу освіту. Тобто, для болгар МРСР здобутки культурної революції прийшли із запізненням, порівняно із болгарами Ізмаїльської області, коли були скасовані певні обмеження на доступ до вищої

освіти представникам інших національностей Молдавії, крім корінної.

Хоча статистика чисельності інтелігенції повоєнних років за національним складом відсутня, наявні матеріали дозволяють зробити певні підрахунки стосовно сільської болгарської інтелігенції. В 1953 р. в Ізмаїльській області налічувалось 272 вчителі болгарського походження [3, арк. 130–131]. Нараховувалася ще невелика кількість творчих працівників, журналістів районних газет, що друкувалися болгарською мовою, студентів. Крім того, до числа сільської інтелігенції вчені відносили лікарів, голів колгоспів, агрономів, зоотехніків, інженерів, бригадирів, бібліотекарів, клубних працівників тощо. Зважаючи на те, що частина осіб, які обіймали ці посади в той час, не були болгарами та враховуючи кількість болгарських сіл, можна додати ще 200–250 осіб. Відтак, припускаємо, що чисельність болгарської сільської інтелігенції в 1953 р. в Ізмаїльській області сягала 500–550 осіб.

Виходячи із пропорційного співвідношення болгарського населення в Ізмаїльській області та в південних районах МРСР як із 5–ти до 3–х, на молдавських землях згодом нараховувалось 300–330 представників болгарської сільської інтелігенції. У підсумку чисельність болгарської національної інтелігенції в 1953 р. на землях Пруто–Дністровського межиріччя складала приблизно 800–900 осіб, або 0,5% від загальної чисельності болгарського населення регіону.

Проте, надаючи можливість болгарам отримати вищу освіту, влада, із одного боку, вивирала кращих з них із етнічного болгарського середовища, але, з іншого боку, відкривала дорогу до особистого злету. Нові спеціалісти – болгарі за походженням – розподілялися в інші національні райони та села. Багато талановитих молодих болгар залишалися на постійну роботу в українських, молдавських та російських селах, а також в індустріальних і культурних центрах не тільки Молдови й України, але й в інших республіках СРСР. Із них вирости висококваліфіковані керівники підприємств і колгоспів, установ, інженерно – технічний персонал, діячі науки і культури. Наприклад, міністрами МРСР стали М. Узун з с. Паркан і М. Тузлов з с. Кірсове, директором агропромислового об'єднання в м. Кагул став С. Костянтинов із с. Городне [4, с. 167]. Високі партійні та радянські посади обіймав М. Пінті, виходець із с. Городне – працював у м. Комраті та м. Кагулі, а потім тривалий час в апараті Ради міністрів МРСР [5, с. 118]. Тільки з цього села вийшло 5 докторів наук і понад 10 кандидатів наук: І. Кожухар пов'язав свою діяльність з інститутом прикладної фізики АНМ, де і захистив кандидатську та докторську дисертації, став відомим фізиком Молдови, І. Костянтинов – відомий учений–грунтознавець Молдови, доктор біологічних наук, професор, П. Недов – біолог, доктор біологічних наук; І. Кожухар – доктор фізико–математичних наук, М. Червенков – доктор історичних наук.

Значний внесок у розвиток культури болгарської діаспори зробив ще один виходець із с. Городне – Степан Стоянов. Отримавши музичну освіту, працював викладачем, а потім директором музичного училища імені Ш. Нягу в Кишиневі. За роки викладання виховав цілу плеяду музикантів–теоретиків, захистив кандидатську дисертацію про філософські аспекти творчості угорського композитора І. Бартока. Став ініціатором та організатором

створення музичного училища в с. Твардиця (Молдова) з метою підготовки спеціалістів із болгарської музики [6, с. 164–165].

Багато учених дали інші болгарські села: біологи, доктори біологічних наук – П. Кіскін (с. Ново-Іванівка), І. Буюклі (с. Червоноармійське); фізики та математики: член-кореспондент АНМ В. Арнаутов (м. Болград), доктор фізико-математичних наук П. Хаджі (с. Каланчак), архітектори М. Узун (с. Паркани) та В. Стоянов (с. Ново-Іванівка), історики І. Мещерюк (м. Болград) і К. Поглубко (с. Ново-Іванівка) [7, с. 228–229]. Село Благоєве дало цілу плеяду вчених: професора, доктора історичних наук М. Діхана, лікаря, професора М. Стоянова, кандидата економічних наук В. Доброва [4, с. 167–168].

Одним із найобдарованіших учених повоєнного періоду був С. Ільєв, доктор філологічних наук, професор. Він народився в с. Благоєве. З цього ж села вийшли також відомі художники: заслужений діяч мистецтва України М. Тодоров, який активно брав участь у республіканських та всесоюзних виставках, а також і за кордоном (Америка, Болгарія, Італія, Куба та ін.). Був членом Союзу художників СРСР і України. Багато його робіт знаходяться в музеях України, Росії, Канади, Японії, Франції, Болгарії. Їх односелець, художник І. Пуленко, що працював як художник-постановник фільмів Одеської кіностудії, брав участь у створенні 24-х фільмів [4, с. 167–168].

Зазвичай болгарська інтелігенція мала гуманітарну освіту: історики, філологи, журналісти, літератори, музиканти, художники, юристи, робітники освіти та культури. Нова хвиля болгарської інтелігенції проявила себе і в літературі. Відразу після війни частина болгар, наляканих репресіями та звинуваченнями у націоналізмі, припинили писати рідною мовою і друкуватися. Згодом молодь повернулася до рідної мови, але їх твори стали відомими лише в кінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. з публікацій на сторінках районних газет і періодичних видань. Перша збірка віршів болгарською мовою вийшла в м. Кишиневі тільки у 1967 р. під назвою «Моя южна равнина». Її автор П. Бурлак-Волканов народився в с. Острівне (Баба). Пізніше виходили його збірки віршів: «Вярност» (1973), «Далечни звори» (1976). Поезія цього автора насичена глибокими лірико-філософськими роздумами про минуле та сучасне бессарабських болгар. У 1976 р. видана перша збірка віршів Н. Стоянова «Здравейте». Поет народився в с. Ново-Іванівка. Його творчість втілює в собі тонкий ліризм та образність [7, с. 246–247].

Саме в середовищі нової болгарської інтелігенції формувались протестні настрої, виникали спроби організуватися та підняти національне питання. Ідея вивчення болгарської мови, утворення адміністративного об'єднання бессарабських болгар обговорювалася групою однодумців с. Огородне. До неї входили місцеві вихідці, виключно студенти, народжені в селі. Ініціатором був Петро Недов, який закінчив софійську гімназію і на той час був студентом Кишинівського сільськогосподарського інституту. Ця група не встигла створити організацію, розгорнути діяльність, висловити свої пропозиції владі – вона була ліквідована в 1949 р. – всі сім учасників (Петро Недов, Федір Стоянов, Петро Терзієв та інші) були засуджені на 25 років сталінського ГУЛАГУ [7, с. 233–234].

Таким чином, у радянські часи болгарська інтелігенція всупереч ідеологічним та політичним негараздам

сформувалася, вижила та зберегла притаманну їй етнічну специфіку, оригінальність і неповторність. Існуюча тогочасна освітня система СРСР сприяла становленню інтелігенції з кола болгарського населення, що, з одного боку, привело до появи в самобутній етнокультурі болгар нової масової соціальної групи – болгарської інтелігенції; з іншого – болгарська інтелігенція приклала всіх зусиль до збереження культури болгар півдня України та Молдови.

Список використаних джерел

1. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.П.–4980. – Оп.1. – Спр.698. – 1947 р. – 86 арк.
2. Культура Молдавии за годы советской власти. Сб. документов в 4-х тт. – Т.2. – Часть первая. Культурное строительство в Советской Молдавии (1940–1960). – Кишинев: Штиинца, 1984. – 430 с.
3. ДАОО. – Ф.П.–4980. – Оп.2. – Спр.1066. – 1953 р. – 151 арк.
4. Дихан М. Д. 200 години село Благоєво / Михаил Дмитриевич Дихан. – Одеса: Черноморие, 2002. – 134 с.
5. Чийшия: очерки истории и этнографии болгарского села Городнее в Бессарабии / автор. кол. А. В. Шабашов, Н. Н. Червенков, Л. В. Суботин и др. – Одесса, 2003. – 412 с.
6. Червенков Н. Музыкантът и родолоубец Стефан Стоянов / Николай Червенков // Родолоубец. – София, 2000.
7. Грек И. Българите от Украйна и Молдова: минало и настояще / И. Грек, Н. Червенков. – София: Христо Ботев, 1993. – 296 с.

References

1. Derjavnui arxiv odeskoj oblasti (dali – DАОО). – F.P.–4980. – Op.1. – Spr.698. – 1947 r. – 86 ark.
2. Kultura Moldavii za godu sovetkoi vlasti. Sb. dokumentov v 4-x tt. – T.2. – Hast pervai. Kulturnoe stroitelstvo v Sovetskoi Moldavii (1940–1960). – Kihinev: Htiinica, 1984. – 430s.
3. DАОО. – F.P.–4980. – Op.2. – Spr.1066. – 1953 r. – 151 ark.
4. Dixan M. D. 200 godini cello Blagoєvo / Mixail Dmitrievih Dixan. – Odesa: Hernomorie, 2002. – 134 s.
5. Chuyshuya: ocherki istoriy i ethnographya bolgarskogo sela Gorodnyeye v Bessarabia / col. author A. V. Shabashov, N. N. Chervenkov, L. V. Subbotin i dr. – Odessa, 2003. – 412 s.
6. Hevenkov N. Myzukanit i rodolubec Stefan Stoanov / Nikolai Hervenkov // Rodolubec. – Sofia, 2000.
7. Grek I. Bulgarite ot Ykrainu i Moldovu: minalo i nastoashe / I. Grek, N. Chervenkov. – Sofia: Khristo Botyev, 1993. – 296 s.

Tatarko I. I., Candidate of Historical sciences, Associate Professor at the Department for the Humanities Odessa National Maritime Academy (Ukraine, Izmail), Grekova-irina@yandex.ru

Forming of Bulgarian intelligentsia in Izmail region of the Ukrainian SSR and the south of the Moldavian SSR (1944–1954)

The report investigates the methods and forms of development of education in the Bulgarian community, rapid pace of increasing the educational and cultural level of the Bulgarians, their russification and moldovofication. The features of cultural and educational changes among the Bulgarians and beginning of forming of new Bulgarian intelligentsia within Izmail region of the Ukrainian SSR and the south of Moldavian SSR are disclosed.

Keywords: national minorities, the Bulgarian populace, Moldova, Ukraine, russification, moldovofication, sovietization, cultural revolution, intelligentsia.

Tatarko I. I., kandidat istoricheskikh nauk, docent kafedry gumanitarnykh nauk, Izmail'skiy fakul'tet Odesskoy natsional'noy morskoy akademii (Ukraina, Izmail), Grekova-irina@yandex.ru

Формирование болгарской интеллигенции в Измальской области УССР и на юге МССР (1944–1954 гг.)

Анализируются методы и формы развертывания системы школьного образования в болгарской среде, стремительные темпы повышения образовательного и культурного уровня болгарского населения. Показано участие болгар в общественно-культурной жизни Измальщины и юга МССР, начало процесса формирования новой болгарской интеллигенции, раскрываются особенности культурно-просветительских изменений среди болгар Измальской области УССР и юга МССР.

Ключевые слова: болгарское население, Украина, Молдавия, советизация, коммунизм, культурная революция, интеллигенция, русификация, молдовификация.

* * *